

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging Afdeling Haarlem e.o.

www.knnv.nl/haarlem

Natuuronderzoek Kennemerstrand 2023

Concept Joop Mourik, februari 2024

Ook in 2023 is het natuuronderzoek op het Kennemerstrand voortgezet. De orchideeën telling is weer volledig uitgevoerd en de permanente kwadraten van de vegetatiemonitoring zijn opgenomen. Voor de dagvlindermonitoring zijn de vlinders op de vaste route geteld.

De dagvlindermonitoring

Aantal vlinders per jaar	
bruin zandoogje	282
icarusblauwtje	159
hooibeestje	96
klein koolwitje	70
citroenvlinder	22
atalanta	22
zwartsprietdikkopje	21
bont zandoogje	15
dagpauwoog	14
groot dikkopje	8
klein geaderd witje	8
groot koolwitje	6
boomblauwtje	5
gehakkelde aurelia	3
bruin blauwtje	2
oranje luzernevlinder	1
oranjetipje	1
kleine vos	1
kleine parelmoervlinder	1
gamma-uil	164
sint-jansvlinder	14

Sinds 2009 worden de dagvlinders en dagactieve nachtvlinders van het Kennemerstrand geteld op een vaste vlinderroute van 20 secties. De route loopt van zuid (IJmuiderslag) naar noord (Parkeerterrein) en terug en is, met de tussenliggende ongetelde meters, ruim twee kilometer lang.

Icarusblauwtje en klein koolwitje waren de afgelopen 15 jaar van dagvlindermonitoring verreweg het talrijkst maar 2023 was een matig jaar voor klein koolwitje, ook landelijk. Net als in 2022 werd icarusblauwtje ingehaald door bruin zandoogje, hooibeestje ging naar de derde plaats en klein koolwitje zakte in aantal terug naar de vierde plaats.

Citroenvlinder, atalanta, bont zandoogje, dagpauwoog en zwartsprietdikkopje zijn meer gezien dan in 2022. Vooral voor het zwartsprietdikkopje is dit een gunstig teken omdat dit vlindertje sinds 1992 sterk achteruitgegaan is in de duinen van Zuid-Kennemerland. Terug van weg geweest is het boomblauwtje dat zich vooral laat zien op luwe bosweitjes en aan struweelzomen. Trekken de dagvlinders waren er, net als in heel Zuid-Kennemerland, ook op het Kennemerstrand nauwelijks.

Bijzonder was daarom de oranje luzernevlinder, de enige die dit jaar op de vlinderroutes in Zuid-Kennemerland gezien is. De trekkende nachtvlinder gamma uiltje was daarentegen talrijk, de jaarsom was veel hoger dan van enige andere route.

Veldwerk: Alie van Nijendaal-Postma

De orchideeëntellingen

De honingorchis (*Herminium monorchis*) en de groenknolorchis (*Liparis loeselii*) zijn in 2023 geteld door vijf tellers, op 11 en 20 juli.

Dit was het tiende jaar van de integrale telling van de twee soorten. De vallei is daarvoor verdeeld in 13 vaste telvakken die nauwgezet uitgekamd worden. De waarnemingen worden met GPS ingevoerd zodat er een goed beeld ontstaat van de verspreiding en het aantal planten. Om dubbeltellingen te voorkomen worden (groepjes) getelde planten voorzien van een schelp.

Op droge tot vochtige delen van de vallei was honingorchis verspreid aanwezig, maar meestal in kleine groepjes. Het totaal aantal bloeistengels was 1777. Alleen in telvak 1 was nog een grote groep van meer dan 1000 bloeistengels aanwezig, de andere drie van 2019 waren gedece-meerd. De zuidelijke groep was teruggevallen van ruim 1800 stengels in 2019 naar 73 in 2023. Daartegenover zijn er zowel in 2022 als in 2023 nieuwe groepjes van 20-100 bloeiende planten ontdekt in het westen en zuiden van het Kennemerstrand. Ook was er enige nabloei.

Telvak	Herminium	Liparis
1	1305	0
2	38	0
3	252	0
4	75	8
5	0	6
6	26	72
7	6	85
8	73	0
10	1	0
12	1	0
13	0	1

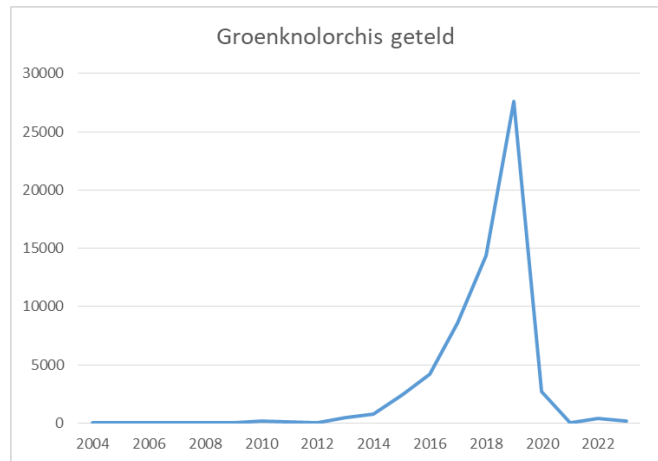
Na de telling op 20 juli is op 9 augustus een vegetatie opname gemaakt van het zuidelijke Herminium telvlak. Daarbij was het opvallend dat er bij de acht getelde en op 20 juli vrucht dragende stengels vijf nieuwe, bloeistengels verschenen waren. Blijkbaar waren er enkele planten die pas op late datum tot bloei kwamen. Deze fasering van de bloei is ons niet bekend uit de literatuur. Hierover verschijnt een artikel in Liparis, het blad van de Werkgroep Europese Orchideeën.

Foto 1 Honingorchis in vrucht (L) en in bloei/knop (R) in één proefvlak op 9 aug

De groenknolorchis is ronduit zeldzaam geworden. Op open plekjes met kaal zand en schelpen langs de meeroever en met teer guichelheil en knobbies ten noorden van het Zuidervlak vonden we nog enkele groepjes planten. In het vroegere topgebied, maar nu verruigde Zuidervlak werd nog één plant gevonden, een toevalstreffer.

Ondanks het vele speurwerk kwam het totaal uit op slechts 172 planten, waarvan vele vegetatief dus zonder bloemen of vruchten.

Sinds 2019 is de terugval enorm snel gegaan, een proces dat overigens ook op andere plaatsen langs de Nederlandse kust plaats vindt. Hierover verschijnt een rapportage van Floron.

Veldwerk: Alie van Nijendaal-Postma, Jan Elfrink, Jos Lammers, Marion Meesters, Joop Mourik

Foto 2 Veel riet in 2023, ook op het in 2011 kaal geschraapte vlak bij het berkje, in de omgeving van het poeltje. Lange tijd een typische groeiplaats van de groenknolorchis

De vegetatie monitoring

De 16 vaste kwadraten van 6-9 m² zijn op 9 en 14 augustus met de metaaldetector en GPS opgespoord. Ze zijn gelegen op het vochtige, harde strand, in het natte tot droge zuiden en op de vochtige tot natte meeroever.

In totaal zijn 81 soorten vaatplanten in de opnamen waargenomen en zes mossen. Door de natte winter en lente was de grondwaterstand de hele zomer aan de hoge kant. De oostkant van het Zuidervlak was tot in augustus nat tot drassig, de zuid- en westkant was nat tot vochtig. Gevolg daarvan was dat het riet uitbundig groeide. Het zuidelijke deel van de Oostbaan en omgeving was een ijl rietveld geworden tot aan het poeltje bij het Oosterduintje toe.

Uit de vegetatieopnamen blijkt dat de soortensamenstelling van de verschillende locaties sterk op elkaar is gaan lijken. Veel sterker dan in de jaren 2011-2013 toen de verschillen juist het uitgangspunt waren van de monitoring.

Gewoon puntmos, riet, gewone waternavel, kruipwilg, fio-ringras, watermunt en moerasrolklaver zijn in vrijwel alle opnamen aanwezig. Zomprus kruipende boterbloem, zeegroene zegge en grauwe wilg in meer dan 80%. Het daaruit voortkomende beeld van de vegetatie als geheel is dat van nat grasland en moeras met een wisselende waterstand. Maar lokaal en in detail bekeken zijn er ook verschillen.

Er zijn drie groepen van opnamen te onderscheiden, elk met planten- en mossoorten die (vrijwel) alleen in twee groepen voorkomen (1-2 en 2-3) of in één groep (tabel 1). De soortencombinaties die kenmerkend zijn voor deze groepen wijzen op een reeks van nat (3) tot vochtig-droog (1).

Gezamenlijk in de groepen 2-3 zijn twee soorten van natte, humeuze duinvalleien: moeraskartelblad en moerasbasterdwederik. De bijbehorende kwadraten zijn dan ook het hele jaar nat en staan 's winters onder water.

Tot de groepen 1 en 2 behoren enkele plantensoorten van matig voedselrijke duinvalleien zoals armbloemige waterbies, knobbies, aardbeiklaver, goudsikkelmos, rode ogentroost, parnassia en moeraswespenorchis. De daarbij behorende kwadraten zijn 's winters nat en 's zomers vochtig.

De soorten die slechts in één van de clusters 50% of meer voorkomen (tabel 1) bevestigen het beeld van de reeks van droog-vochtig naar nat-onder water

Groep 1 (geel) wordt gekarakteriseerd door soorten van vochtig grasland zoals rode klaver, smalle weegbree, grote ratelaar, bevertjes, stijve ogentroost en gewone brunel. Daarnaast ook door duinvalleisoorten zoals gekroesd plakkaatmos, geelhartje, dwergzegge en zeldzaam (zwak) een aantal bijzondere Rode lijst soorten waaronder honingorchis, stippelzegge, vlozegge en rond wintergroen.

De kwadraten van groep 1 liggen van noord tot zuid langs de West- en Oostbaan. Ze zijn 's winter nat en 's zomers vochtig tot droog.

Tabel 1: Presentie percentage van enige soorten per opnamegroep

Groep	1	2	3
Aantal opnamen	8	4	4
Duinriet	25	25	75
Gewone waterbies	0	0	75
Wolfspoot	25	25	50
Heen	25	25	50
Heelblaadjes	38	75	25
Rietorchis	25	50	0
Zilt torkruid	13	75	0
Teer guichelheil	0	50	0
Rode klaver	75	25	25
Smalle weegbree	100	25	0
Gekroesd plakkaatmos	88	25	0
Grote ratelaar	88	25	0
Ruw walstro	88	0	0
Bevertjes	50	25	0
Gewone rolklaver	50	0	0
Stijve ogentroost	50	0	0
Lidrus	50	25	0
Geelhartje	50	0	0
Gewone brunel	75	0	0
Dwergzegge	63	0	0

Foto 3 Valleivegetatie type 1 met o.a. rode klaver en grote ratelaar, PQ16

In groep 2 (groen) zijn heelblaadjes, rietorchis, zilt torkruid en teer guichelheil bijna altijd in de opnamen aanwezig. Het zijn soorten van natte duinvalleien, nat grasland en contactzones.

De kwadraten van deze groep liggen aan de noordrand van het Zuidervlak. Ze staan 's winters onder water en zijn 's zomers vochtig-nat. Zeldzaam is in deze zone ook nog groenknolorchis te vinden maar niet (meer) in de opnamen.

Foto 4 natte valleivegetatie type 2 met o.a. heelblaadjes en zilt torkruid, PQ 5

Blauw gemarkeerd zijn de kenmerkende soorten van groep 3 met gewone waterbies, wolfspoot en heen. Dit zijn plantensoorten van humeuze bodem in en langs de waterkant. Daarnaast behoort ook duinriet tot deze groep. Deze ruigtevormer groeit in de duinen meestal op droge of verdroogde plaatsen maar is ook goed bestand tegen overstroming en langdurig natte voeten.

De kwadraten van deze groep liggen aan de zuidkant van het Zuidervlak waar de waterstand sterk wisselt: 's winters onder water en 's zomers langdurig droog. Zoals in de jaren 2018-2020 toen de droogteperiode 21 tot 27 weken duurde, vanaf het voorjaar tot het najaar (Jaarverslag, 2020).

Foto 5 Vegetatie type 3 met o.a. duinriet en moerasrolklaver, PQ11

Veldwerk: Ton van Velzen en Joop Mourik